

*Aan mijn Ierse gentleman
Je bent niet meer hier, maar je liefde zit in ons. Dit boek draag ik op aan jouw
herinnering, in dankbaarheid voor alle momenten en de inspiratie die je hebt
achtergelaten. Je zult altijd deel uitmaken van alles wat ik schrijf.*

Andere boeken van Sofie Jans bij Clavis

Willewete. Over de dood

Bij Clavis Uitgeverij staat het kind centraal. Wij geloven namelijk dat de wereld
van morgen er zal uitzien als de dromen van de kinderen van vandaag.
Het is onze missie om hun leefwereld elke dag zo mooi mogelijk te maken.



Tekst: Sofie Jans / Illustraties: Eline van Lindenhuizen
Dood, wat is dat?

© 2025 Clavis Uitgeverij, Hasselt – Amsterdam – New York

Trefw.: de dood, dood zijn, rouw, verlies, sterven, rituelen, liefde, missen, verdriet, emoties, geloof

NUR 218, 273

ISBN 978 90 448 5618 7

D/2025/4124/033

Alle rechten voorbehouden

Tekst- en datamining niet toegestaan

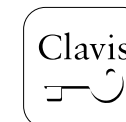
www.clavisbooks.com

Dood

Wat is dat?



Sofie Jans en Eline van Lindenhuizen



Voorwoord

Verdriet verdwijnt niet met erover te zwijgen. De kindertijd wordt vaak gezien als het koninkrijk waarin niemand sterft. Nochtans maakt de dood deel uit van het leven. Ook al wil je kinderen beschermen, je kunt geen wereld creëren waarin ze die ervaringen worden bespaard. Dit boek helpt om het verhaal van kinderen te achterhalen. Het laat hun toe alles te vertellen in hun eigen woorden, om de stukjes samen te leggen in hun eigen chronologie. Ik wens het op de tafel in de woonkamer van elk gezin met kinderen en in de handen van grootouders die van hun kleinkinderen houden. Het hoort ook thuis in de gereedschapskoffer van elke school.

Prof. dr. Manu Keirse

Auteur van Helpen bij verlies en verdriet.
Een gids voor het gezin en de hulpverlener
(Lannoo, 2017)



Oma Soep is dood

'De soep is klaar!' roept mama.

Emily vindt soep lekker. Maar het liefst eet ze de soep van oma: tomatensoep met balletjes.

'Ik wil de soep van Oma Soep,' zegt Emily.

Mama heeft een zachte glimlach op haar gezicht, maar ook een beetje verdriet in haar ogen. 'Lieve schat,' zegt ze. 'Papa en ik moeten je iets belangrijks vertellen ... Oma was heel oud en haar lichaam werkte niet meer. Ze is gestorven en kan geen soep meer maken.'

Emily kijkt naar papa, die knikt en zegt: 'We kunnen praten over de leuke dingen die we samen met haar hebben gedaan. Maar Oma Soep kan niet meer bij ons zijn.'

Emily is stil en begrijpt niet goed wat mama en papa zeggen. 'Kan ik haar dan nooit meer zien?' vraagt ze.

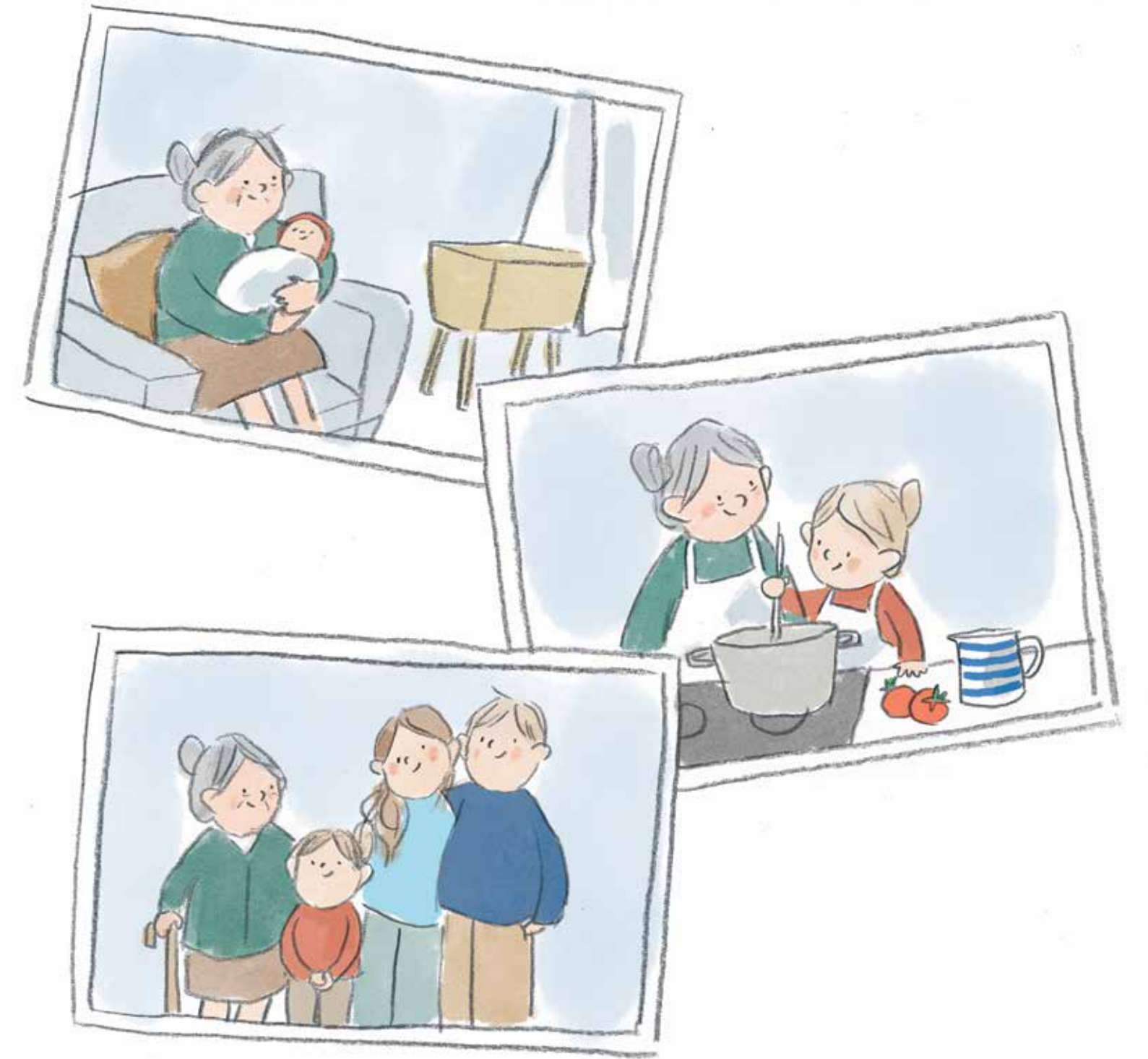
'We gaan straks naar haar toe om afscheid te nemen,' zegt papa. 'Oma Soep kan niet meer praten of bewegen, maar je kunt haar nog wel zien en aanraken als je dat wilt.'

Emily pakt een blad papier en stiften. Ze wil straks een tekening meenemen voor Oma Soep.

'Zal het akelig zijn om Oma Soep weer te zien?' vraagt Emily terwijl ze tekent.

'Nee, lieve schat. Het zal niet akelig zijn. Maar wel wat verdrietig. Haar lichaam zal stilliggen en wat kouder aanvoelen. Dat is anders dan hoe wij haar kennen,' legt mama uit.

Emily vindt het spannend. Maar ze kijkt er ook naar uit om Oma Soep nog een keertje te kunnen zien.



Heb jij iemand gekend die nu dood is?

De levensreis



Eerst ben je een baby.



Dan word je een kleuter en mag je naar school.



Je bent een schoolkind. Elk jaar groei je een beetje.



Je lichaam en je hersenen veranderen. Je wordt een tiener.



Je bent een jongvolwassene. Je mag nu kiezen wat je wilt worden.

Volwassenen, zoals mama en papa, worden wat ouder.



Grootouders zijn nog een beetje ouder.



Overgrootouders zijn meestal heel oud.



*Wat is jouw geboortedag?
Hoeveel jaar ben jij nu?*

Wie dood is, kan niet opnieuw levend worden

Emily en Jasper wonen naast elkaar. Dat is handig, want ze spelen graag samen na school. Vandaag is Jasper een draak en Emily een ridderprinses.

'Braa, graa, grr,' roept Jasper. Hij draagt een groene cape met schubben erop getekend. Emily heeft een glanzend zwaard van karton en een prachtige kroon van goudpapier.

'Vandaag ga ik het kasteel verdedigen tegen de grote gevaarlijke draak!' zegt Emily.

Jasper rent door de tuin en zwaait met zijn armen alsof het vleugels zijn. 'Grr! Ik kom jouw schat stelen!'

'Je krijgt mijn schat niet, draak Jasper!' roept Emily.

'Graa! Ik ga je verslinden, ridderprinses Emily!' brult Jasper terug. 'Ziezo, jij bent dood!'

Emily ligt op de grond en beweegt niet meer. Ze doet één oog open om te zien wat Jasper aan het doen is. 'Je bent een goede draak, Jasper,' zegt Emily.

'En jij bent een geweldige ridderprinses, Emily,' antwoordt Jasper. 'Zullen we nu eens wisselen?'

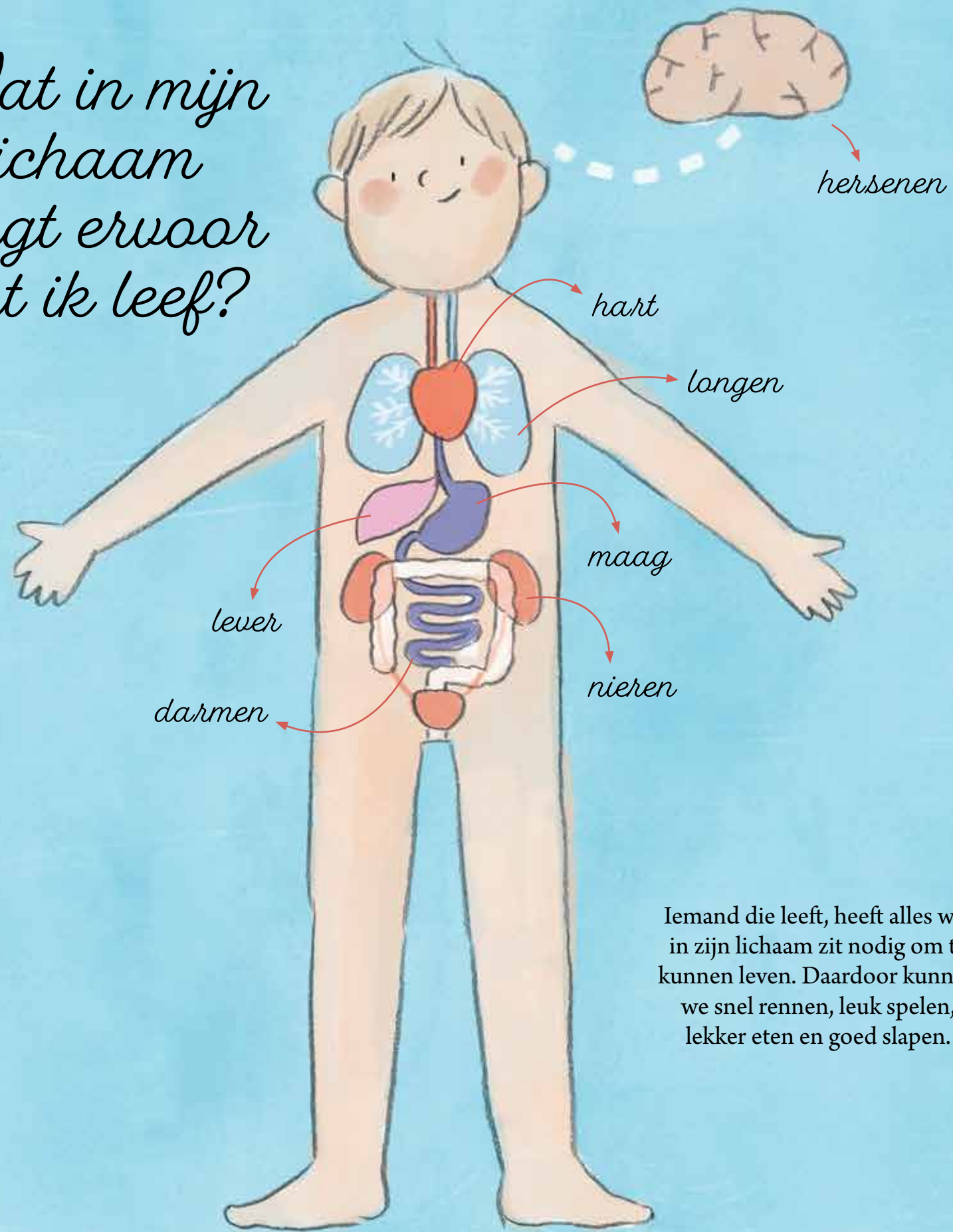


Wie dood is, is helemaal dood. Die persoon kan niet meer opnieuw levend worden. Emily en Jasper kunnen dat wel doen om te spelen. Maar in het echte leven kan dat niet.

*Waarmee kun je horen?
Waarmee kun je zien?
Waarmee kun je voelen?
Waarmee kun je praten?*

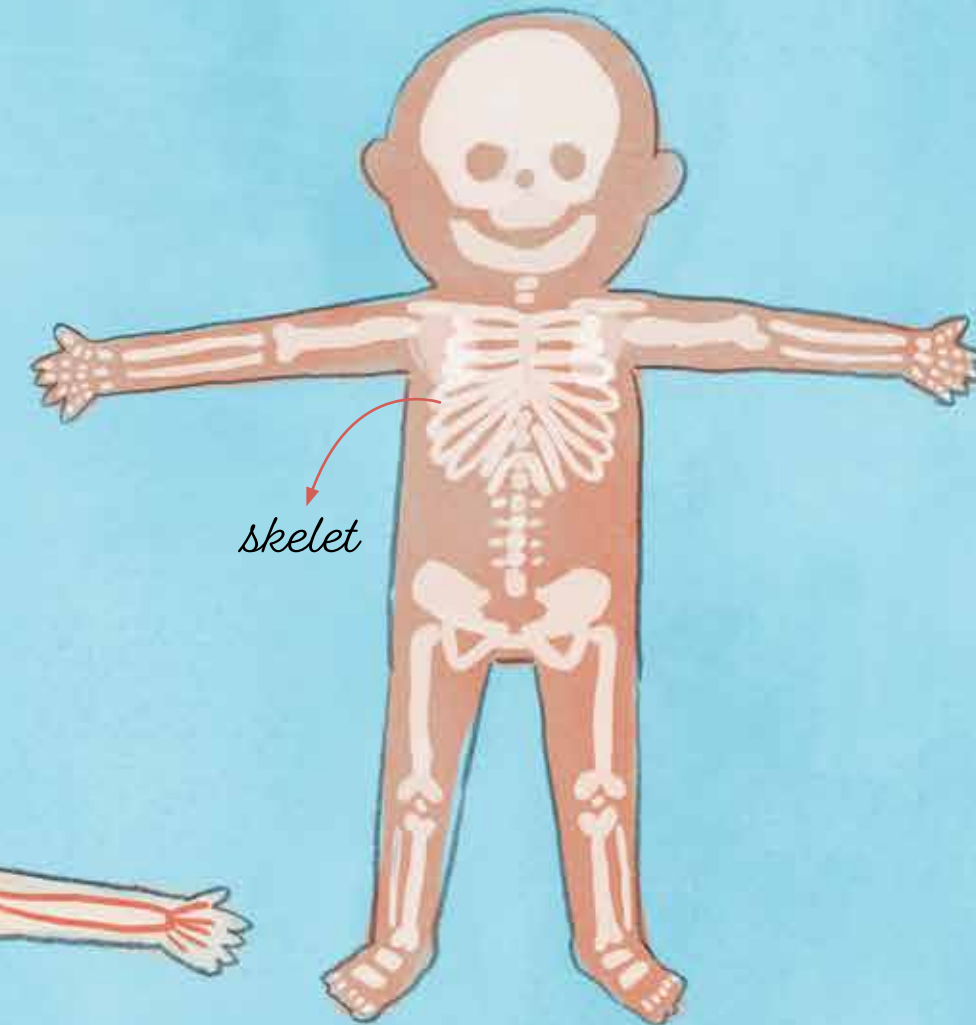
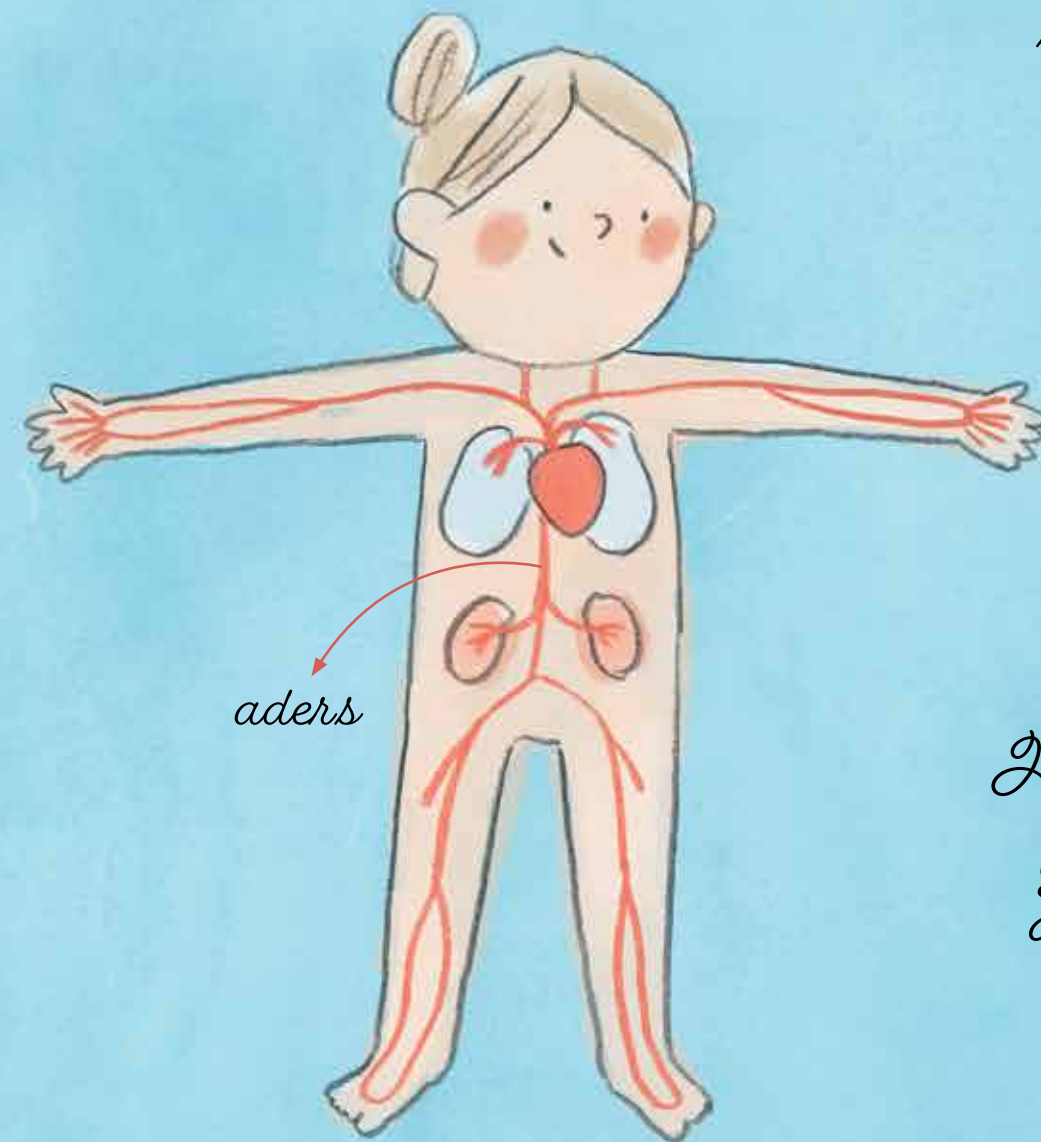
Als je dood bent, kun je al die dingen niet meer doen. Wie dood is, ademt niet meer. De ogen zien niets meer en de oren horen niets meer. Het lichaam kan niet meer bewegen en niets meer voelen. Er zit geen leven meer in.

*Wat in mijn
lichaam
zorgt ervoor
dat ik leef?*



Iemand die leeft, heeft alles wat
in zijn lichaam zit nodig om te
kunnen leven. Daardoor kunnen
we snel rennen, leuk spelen,
lekker eten en goed slapen.

Iemand die dood is, heeft geen leven
meer in zijn lichaam. Hij ziet er bleek
uit en voelt koud aan. Er stroomt geen
warm bloed meer door zijn lichaam.



*Heb jij al eens iemand
gezien die dood is?
Vond je dat akelig?*

Alles wat leeft, kan doodgaan

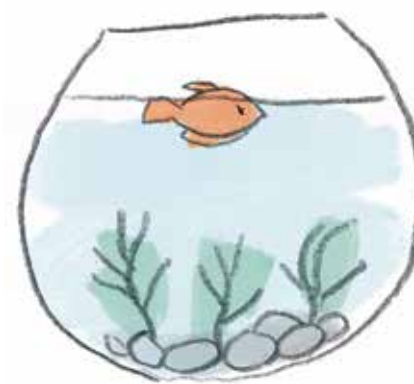
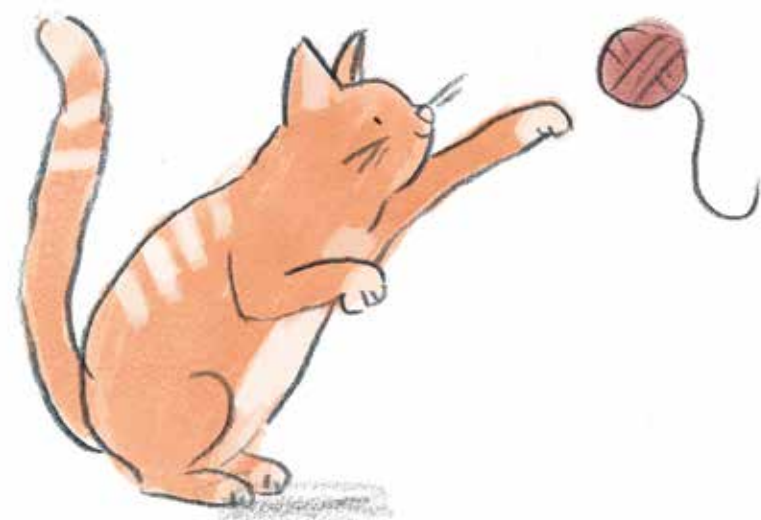
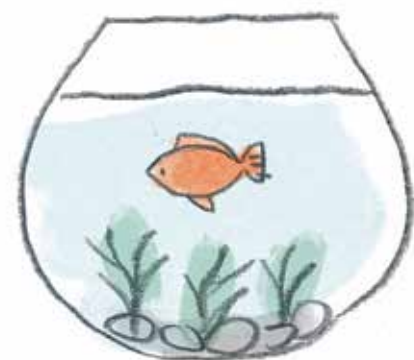
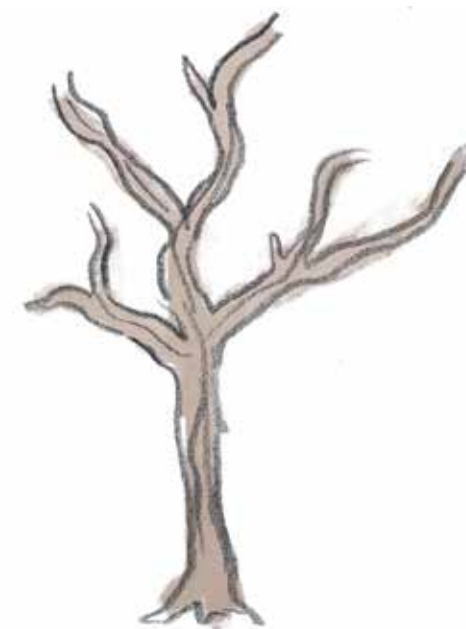
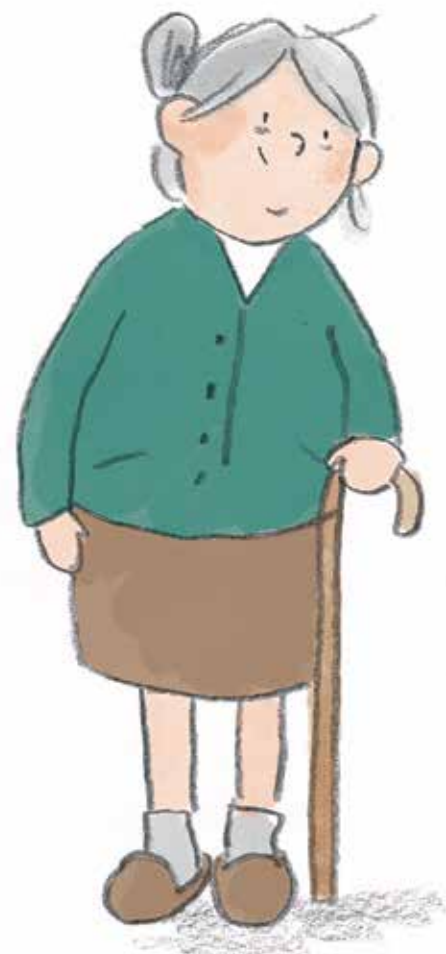
Toen Jasper twee jaar werd, kreeg hij voor zijn verjaardag een hamster van zijn meter. 'Ik noem haar Elza!' besliste hij toen. Elza is een gekke hamster. 'Elza kan meedoen aan het circus,' zegt papa altijd. Elza kan uit haar kooi springen. Maar eigenlijk is dat niet wat hamsters horen te doen. Ze kan ook heel hard rennen in haar loopwiel en ze maakt bergjes van het zaagsel dat in haar kooi ligt. Jasper houdt heel veel van Elza. Het is altijd spannend om te zien wat ze in de loop van de nacht weer heeft uitgespookt.

Want wist je dat hamsters overdag het liefst slapen en 's nachts spelen? Maar deze ochtend ligt Elza heel stil op haar rugje. 'Er is iets mis met Elza!' roept Jasper. 'Ze ziet er een beetje anders uit en beweegt niet meer! Heeft Elza hetzelfde als Oma Soep?' Papa kijkt en voelt aan Elza. 'Ja,' zegt hij. 'Elza is dood, lieve Jasper. Hamsters kunnen helaas ook sterven.' Het is stil. Jasper weet niet goed wat hij moet zeggen. Eigenlijk wil hij dat Elza gewoon weer opstaat. 'Dit vind ik niet leuk,' zegt hij.



Heb jij een huisdier?

*Welke tekeningen over leven
en dood horen bij elkaar?*



Hoe voel ik mij als iemand dood is?

'Het is slaaptijd, Emily,' zegt mama. 'Hup, tandjes poetsen en pyjama aan!' Mama kiest een boekje, want elke avond krijgt Emily een verhaaltje. 'Misschien is het mijn schuld dat Oma Soep is gestorven,' zegt Emily plots. Mama kijkt haar aan. 'Waarom denk je dat, lieve schat?' vraagt ze. 'Toen ik laatst bij Oma Soep ging logeren, wilde ze samen met mij een puzzel maken. Maar ik had

geen zin,' vertelt Emily. 'Is Oma Soep doodgegaan omdat ik niet lief voor haar was?' Mama neemt Emily's handjes vast. 'Ik beloof je dat het niet jouw schuld is,' zegt ze. 'Het is niemands schuld! Het lichaam van Oma Soep was heel oud. Te oud om nog verder te kunnen leven. Daar kan niemand iets aan doen.' Emily zucht. 'Maar waarom voel ik me dan zo?' 'Dat is jouw gevoel. En ik ben heel blij dat je me erover vertelt,' zegt mama. 'Mijn gevoel is dat ik verdrietig en blij ben tegelijkertijd.' Daar moet Emily een beetje om lachen. 'Hoe doe je dat, mama?' vraagt ze. 'Wil je huilen en lachen nu?'

'Precies,' zegt mama. 'Huilen omdat ik Oma Soep mis en lachen omdat ik zo blij ben om nu hier bij jou te zijn.' Emily grijpt haar knuffel en gaat op mama's schoot zitten, klaar om naar het verhaaltje te luisteren.



Als iemand dood is, kun je veel verschillende gevoelens hebben.

- Ik ben heel erg verdrietig. Soms is dat met traantjes. Maar dat kan ook zonder tranen.
- Ik ben boos omdat er iemand dood is die ik graag heb. Of ik ben boos om andere dingen.
- Ik ben bang en maak me zorgen. Ik wil extra veel knuffels.
- Ik voel me schuldig. Is het mijn fout dat die persoon is gestorven? Heb ik iets verkeerd gedaan?
- Ik voel me alleen. Het is alsof niemand mij begrijpt.
- Ik voel verschillende dingen tegelijk en ik vind er geen woorden voor om ze te beschrijven.



Soms zijn mijn gevoelens heel sterk. Soms voel ik me gewoon weer normaal. En ik mag ook lachen! Dat is helemaal prima, hoor.

Wie troost jou als je verdriet hebt?

Ik mis je zo

Eerst is alles klein, dan wordt alles groot,
maar soms wordt iets ziek en dan gaat het dood.

En net zoals een bal stuk kan gaan,
houdt soms ook een lichaam op met te bestaan.

Dan mag je huilen om wat je verliest,
want zoiets maakt ons allemaal droef en triest.

Je kunt nog wel aan iedereen blijven denken,
en hun ontzettend veel luchtzoentjes schenken.



Over de hele wereld



Hej, ik ben Astrid.
Dit is mijn hond.
Hij is dood.
(Zweden)



Yássas, ik ben
Georgios. Dit is mijn
opa. Hij is dood.
(Griekenland)

Salaam, ik ben Yusuf.
En dit is mijn broer.
Hij is gestorven.
(Marokko)



Namasté, ik ben
Isha. Dit is mijn
vriendin. Zij is
overleden.
(India)



Bonjour, ik ben
Chloé. Dit is mijn
overgrootmoeder.
Zij is gestorven.
(Frankrijk)



Jambo, ik ben Tabari.
Dit is mijn mama.
Zij is overleden.
(Afrika)



Hello, ik ben
John. Dit is
mijn papa.
Hij is dood.
(Noord-
Amerika)



Nǐ hǎo, ik ben
Zhang. Dit is
mijn tante.
Zij is gestorven.
(China)



Hola, ik ben Rosa.
Dit is mijn zusje.
Zij is gestorven.
(Mexico)

Wat is een begrafenis of een afscheidsceremonie?

Emily staat vandaag vroeg op. Haar mooie kleren liggen klaar. 'Gaan we straks naar een feest?' vraagt ze aan papa. 'Goh, een feest zou ik het niet noemen, meisje. Maar we komen wel samen met heel veel mensen,' zegt hij. 'We gaan naar de begrafenis van Oma Soep.' 'Is daar ook iets lekkers om te eten?' vraagt Emily. 'En komt Jasper ook?'

Emily ziet veel mensen die ze kent. Ze zijn allemaal verdrietig, maar ook blij om elkaar te zien.

Mama en papa houden Emily's hand vast en samen lopen ze naar de kist. Emily legt een knuffelbeertje bij oma in de kist. 'Voor jou, Oma Soep,' fluistert ze. De mensen vertellen mooie verhalen over oma en natuurlijk ook over haar lekkere soep. Emily voelt zich trots omdat haar oma zo speciaal is. Dan is het tijd om naar buiten te gaan. De mensen lopen langzaam achter de kist aan.

Een begrafenis of een afscheidsceremonie is een speciale gebeurtenis waarbij mensen samenkomen om afscheid te nemen van iemand die gestorven is.

Het is een beetje zoals bij een verjaardagsfeest of een ander feest, maar dan met meer verdriet. Iedereen wil elkaar troosten en steunen, net zoals jij dat doet als jouw vriendje verdrietig is.

De mensen zeggen vaak mooie dingen over de overleden persoon. Ze halen herinneringen op en delen verhalen over de tijd dat ze samen waren. Het is oké om verdrietig te zijn. En het is oké om te lachen.





Na de begrafenis gaan Emily en haar familie naar huis. Ze praten veel over Oma Soep en halen samen herinneringen op. Emily voelt zich gelukkig, want ze vindt het heerlijk om naar de verhalen over oma te luisteren.

Iedereen die er is, krijgt een kom lekkere tomatensoep met balletjes. Daar gaat de bel. 'Hallo Jasper,' zegt mama. 'Wat zijn we blij dat je erbij bent vandaag. Wil je ook wat soep?'

Zoek de zeven verschillen.

Begraven of cremeren

'Papa,' zegt Jasper. 'Weet je nog toen Liam van de voetbalclub ziek was?'

'Ja,' antwoordt papa. 'Liam was toen wel heel erg ziek, hè.'

Jasper knikt. 'Zo ziek dat hij niet meer kon voetballen. En dat de dokters hem niet meer konden genezen met medicijnen. En toen ging Liam dood.' Papa zucht. 'Dat zal ik nooit vergeten. Toen waren we allemaal heel erg verdrietig.'

'En weet je, papa: ze hebben Liam in een potje gedaan nadat hij was gestorven.'

'Dat klopt,' zegt papa.

Jasper fronst zijn voorhoofd. 'Ik vind dat toch wel heel raar, hoor. Liam was onze keeper en de

grootste van ons team. Die past toch helemaal niet in zo'n potje?'

Papa schudt zijn hoofd. 'Liams lichaam past inderdaad niet zomaar in een potje. De ouders van Liam hebben beslist om zijn lichaam te cremeren. Dan blijft er enkel nog wat as over. En dat past wel in zo'n potje,' legt hij uit.

Jasper kijkt een beetje vreemd. 'Als ik later doodga, mag ik dan ook in een potje?' vraagt hij.

'Dat kan,' zegt papa. 'Maar laten we ervan uitgaan dat jij eerst nog heel erg lang zult leven, hè?'

'Kunnen wij dan samen in één potje?' vraagt Jasper.

'Mama mag er ook bij.'

Papa glimlacht.

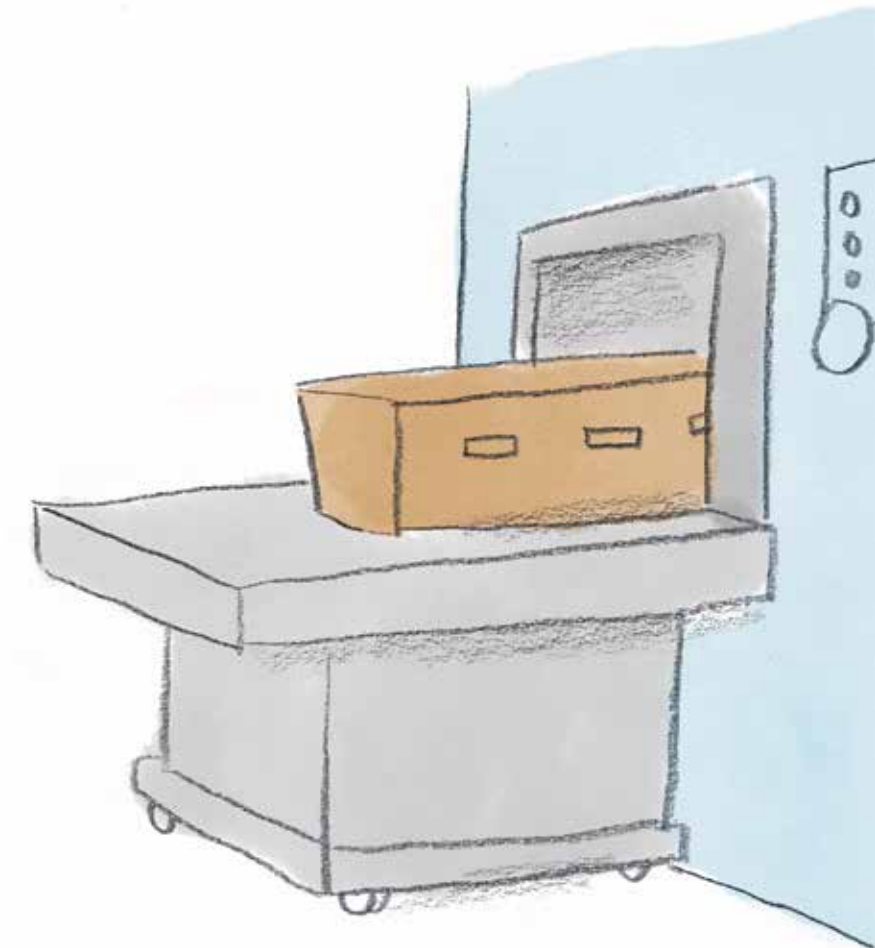


Iemand die overleden is, kan worden begraven of gecremeerd.

Bij een begrafenis wordt de overledene in een kist gelegd. De kist heeft een deksel en is gemaakt van hout. Mensen brengen de kist naar een speciale plek: de begraafplaats. Daar wordt de kist voorzichtig in een gat in de grond geplaatst en bedekt met aarde.



Bij een crematie wordt de kist in een grote oven geschoven. Dat is een heel speciale oven in een apart gebouw, geen oven zoals bij jou in de keuken! Door de warmte in die speciale oven blijft er na een tijdje alleen as over. Dat ziet eruit als lichtgrijs zand. De as mag in een speciale vaas, die 'urne' heet.



Mag ik nog iets knutselen voor iemand die dood is?

Juf Sara pakt de lijm, de scharen en de verf uit de kast. Alle kinderen zijn superblij, want vandaag mogen ze iets knutselen voor hun oma.

Wat moet ik doen? vraagt Emily zich af. Oma Soep is dood. Maar Emily wil ook knutselen. Dus pakt ze een schaar om iets moois te maken voor Oma Soep.

Naast haar zit Lukas. 'Jij mag helemaal niet knutselen,' zegt hij.

'Waarom niet?' vraagt Emily.

'Jij hebt geen oma meer,' antwoordt Lukas. Emily weet even niet goed wat ze moet

zeggen. Ze is heel boos op Lukas. 'Ik heb wél een oma,' zegt ze na een tijdje. 'Haar naam is Oma Soep. Tomatensoep met balletjes was haar specialiteit. Maar nu is ze dood.' Emily voelt dat er traantjes komen. 'Ik denk nog elke dag aan Oma Soep. En ik wil ook iets maken voor haar,' gaat ze verder.

Lukas denkt na. 'Misschien kun je jouw knutselwerkje op haar graf leggen?' stelt hij voor.

'Dat kan,' knikt Emily. 'Geef je mij nu even de groene verf?'



Herinneringen warm houden

Het is de eerste dag van de vakantie. Emily en Jasper gaan naar de speeltuin. Daar kijken ze heel erg naar uit.

In de speeltuin zijn er ook dieren. Jasper is een grote dierenvriend. 'Kom je met me mee naar de diertjes, Emily?'

Natuurlijk wil Emily mee. Mama heeft al verteld dat er cavia's, konijnen, geitjes en varkens zijn. 'Ik wil eerst de cavia's zien,' zegt Emily.

Wauw! Zó veel cavia's bij elkaar! Jasper en Emily proberen ze te tellen. Maar dat is onmogelijk, want de cavia's blijven niet stilstaan. Dus kiezen de kinderen maar welke cavia ze de mooiste vinden.

'Die lichtbruine met dat witte vlekje,' zegt Jasper. 'Die is zó schattig! Hij doet me denken aan Elza. Maar Elza was veel kleiner, hoor.'

'Mis je haar?' vraagt Emily.

'Ja,' zegt Jasper. 'Ik zou haar zo graag nog eens willen zien. Maar papa zegt dat dat niet kan.'

Emily zucht. 'Mijn mama zegt hetzelfde over Oma Soep. Dat is zo lastig, hè. Dat je iemand die dood is, niet meer kunt zien.' 'Als je wilt, kunnen we wel praten over jouw oma,' stelt Jasper voor.

Emily glundert. 'Dat vind ik fijn.'

'Ken je nog mijn goede vriend Liam van de voetbalclub, die ook gestorven is?' vraagt Jasper. 'Die hield ook veel van dieren. Zijn lievelingsdier was een konijn. Hij had er drie. Gaan we even naar de konijntjes kijken?'

Samen rennen ze naar de overkant, benieuwd naar welk konijntje Liam het mooiste zou vinden.



Herinneringen aan iemand die gestorven is, kun je warm houden door er iets speciaals mee te doen.



Pak een doos en leg er enkele spulletjes in van de persoon die je mist: foto's, een juweeltje, een kledingstuk ... Maak er een herinneringsdoos van. Als je dat wilt, kun je de doos ook mooi versieren.



Kies een plekje in je tuin of op je terras. Plant er enkele bloemen. Vergeet-me-nietjes zijn mooie bloemen die elk jaar opnieuw bloeien. En ze hebben bovendien een leuke naam!

Maak een tekening voor de persoon die gestorven is. Hou de tekening dicht bij je, breng ze naar het graf of leg ze bij de urne.

Op de verjaardag van de gestorvene eet je zijn of haar lievelingseten. Zijn het frietjes of pannenkoeken? Of misschien een ijsje met een berg slagroom?



Samen koesterstenen maken

Koesterstenen zijn mooie stenen die je zelf kunt versieren en bewaren als herinnering aan iemand.

Wat heb je nodig?

- gladde stenen
- verf in verschillende kleuren
- penselen
- een beker met water
- glitters, stickers, of andere versieringen
- vernis of doorzichtige nagellak



Stap voor stap



1. Stenen verzamelen: Ga naar buiten en zoek een paar mooie, gladde stenen. Kies stenen die niet te groot en niet te klein zijn, zodat je ze makkelijk kunt vasthouden en versieren.

2. Stenen schoonmaken: Voordat je begint met verven, maak je de stenen schoon met water en laat je ze drogen. Zo blijft de verf beter zitten.



3. Ontwerpen: Denk na over wat je op je koestersteen wilt schilderen. Een mooi patroon, een dier, een bloem, een regenboog of iets anders wat je doet denken aan de persoon die gestorven is.

5. Versieren: Als je wilt, kun je glitters, stickers, of andere versieringen toevoegen. Dat maakt je koestersteen nog specialer.



7. Beschermen: Als de verf helemaal droog is, kun je een laagje vernis of doorzichtige nagellak aanbrengen om de verf te beschermen. Laat goed drogen.



4. Verven: Verf de stenen.

6. Laten drogen: Laat de verf goed drogen. Dat kan even duren.



Kies een mooi plekje om je steen te bewaren. Hou de steen dicht bij je. Misschien wel onder je hoofdkussen? Of kies er een ander speciaal plekje voor.

Waar wil jij jouw koestersteen bewaren?

Nauwwoord

In 2015 werd mijn man ernstig ziek. Twee maanden later moest ik al afscheid nemen van mijn ‘Ierse gentleman’. Ik bleef achter met twee piepjonge kinderen en merkte dat ik worstelde met de vragen die zij hadden over de dood van hun papa.

Daarom besloot ik mij te verdiepen in de manier waarop ik hun rouwproces kon begeleiden. Eerlijke info geven op kindermaat, telkens opnieuw, in elk ontwikkelingsstadium van het kind: het lijkt zo eenvoudig, maar blijkt voor veel volwassenen heel moeilijk.

Dit boek had ik zelf graag voorgelezen aan mijn kinderen. Want de juiste woorden vinden om over de dood te praten is moeilijk. Mensen worstelen met wat ze moeten zeggen en hoe ze moeten omgaan met alle emoties die erbij komen kijken. Omdat volwassenen bang zijn om iets verkeerd te zeggen, vermijden ze soms helemaal om over de dood te praten.

Omdat de dood een zwaar, beladen onderwerp is, willen we onszelf – en zeker onze kinderen – ervoor afschermen. Alleen krijgt elk kind er vroeg of laat mee te maken. We vergeten vaak hoe anders kinderen naar de wereld kijken dan volwassenen. Bij hun geboorte zijn ze als een wit blad, vol verwondering en nieuwsgierigheid naar alles wat er in de wereld gebeurt. Ga hun vragen niet uit de weg. Ook niet als ze over de dood gaan.

Ik heb dit boek geschreven met mijn kinderen in gedachten. Maar ook voor alle andere kinderen die een verlies hebben meegemaakt of die gewoon nieuwsgierig zijn naar wat de dood is.

Sofie Jans

Auteur van *Willewete. Over de dood*, Clavis, 2023



